

Likestilling og kjønns- perspektiver i forskning

Forskningsrådets policy

Policy for likestilling og kjønnsperspektiver i forskning

Utfordringer

I Norge, så vel som i resten av Europa, har det de seinere årene vært et økende kritisk fokus på de gjennomgående kjønnskjeve seleksjonsprosessene i academia.

I 2006 utgjorde menn 83 % av alle professorer i Norge. Samtidig er over halvparten av studentene på de høyeste studienivåene kvinner, og kjønnsfordelingen på stipendiatnivå har vært tilnærmet jevn de siste ti årene. Med unntak av en del fagområder, er rekrutteringsgrunnlaget godt for begge kjønn, likevel fortsetter en systematisk underrekruttering eller avskalling av kvinner inn i forskning og oppover i stillingsnivå.

Kjønnskjev rekruttering innebærer en demokratiutfordring i og med at tilgang til - og utformingen av - forskning på de fleste områder er ulikt fordelt mellom kvinner og menn. I tillegg representerer dagens skjeve rekrutteringsmønstre også en omfattende sløsing med intellektuelle ressurser og tap av forskertalenter. Dette utgjør en kritisk utfordring for forskningssystemene, ikke minst sett i lys av det generasjonsskiftet vi nå er inne i.

Norge står ikke i en særstilling på dette området. Kjønnskjeve seleksjonsprosesser i academia kan påvises som et gjennomgående trekk i europeisk forskning, og har blitt grundig dokumentert og problematisert i flere rapporter fra EU-kommisjonen.¹ *The leaky pipeline* er etablert som en beskrivende term for dette; kvinner "lekker" systematisk underveis i den rørledningen som akademisk rekruttering utgjør.

Kjønnskjev rekruttering og mannsdominans i forskning og forskningsledelse har også i økende grad blitt adressert som et *kvalitetsproblem* for forskningen selv. Internasjonalt snakkes det om behovet for økt *kjønnssensitivisering* i all aktivitet som dreier seg om utvikling av ny kunnskap, for å adressere dette problemet. Kjønnssensitivisering innebærer at betydningen av kjønn "ses" og integreres i forskningspolitiske prioriteringer og satsninger, programvirksomhet, rekrutteringstiltak osv.

Rapporten *Kvinner i forskning – fra kvotering til integrering*, utgitt av Forskningsrådet i 2003, konkluderer med at utfordringene framover ligger i å forflytte tyngdepunktet fra særordninger knyttet til kvinnerekkruttering til faktisk integrering av kjønns- og likestillingshensyn i ordinær virksomhet. I dette arbeidet har Forskningsrådet behov for å tydeliggjøre avgrensninger mellom virkemidler for å fremme *likestilling i forskning* på den ene siden, og virkemidler for å fremme *kjønnsperspektiver i forskning* på den andre

---

¹ Se blant annet ETAN-rapporten *Science policies in the European Union promoting excellence through mainstreaming gender equality* (1999), *Waste of talents: Turning private struggles into a public issue* (2004) med fokus på situasjonen i såkalte ENWISE countries (Sentral- og Øst-Europa og Baltikum) og *Gender and Excellence in the Making* (2004) som drøfter forholdet mellom kjønnsselekerende dynamikker og kvalitet i forskning.

siden. Mens likestillingsproblematikken i hovedsak dreier seg om behovet for mer kjønnsbalansert *rekruttering* til og innen forskning, både til toppstillinger og bestemte forskningsområder, handler kjønnsperspektiver i forskning om å synliggjøre *relevans* og *betydning* innen det enkelte fagområdet. På et overordnet plan må disse utfordringene likevel ses i sammenheng.

Forskningsmeldingen *Vilje til forskning* (St.meld. nr. 20, 2004-2005) gir Forskningsrådet en klar integreringsoppgave: Arbeidet med å integrere likestillingshensynet på alle nivåer i forskningsadministrasjon, søknadsbehandling og rapportering skal opprettholdes. (8.7.1 og 11.3.3) Samtidig ligger det kjønnsrelaterte problemstillinger og utfordringer knyttet til hovedprioriteringen av matematikk, naturvitenskap og teknologiske fag, som ikke blir gjenstand for drøfting i meldingen. Satsingen på naturvitenskapelige og teknologiske fag er også en satsing på tradisjonelt mannstunge fagområder. Uten å integrere en kjønnsdimensjon på virkemidler knyttet til prioriteringer innen disse fagområdene, kan konsekvensen bli en utilsiktet forsterkning av uønsket seleksjon og ressursallokering knyttet til kjønn. Forskning innen MNT-fagene produserer også nye, delvis overskridende kunnskaper og teknologier, med omfattende samfunnsmessige konsekvenser. Kjønn må inngå som ett sentralt element i analyser og vurderinger av slike konsekvenser.

Forskningsrådets samfunnsansvar er å bidra til å styrke kvaliteten i norsk forskning. Forskningsrådet må planmessig og bevisst tilse at virkemidler er utformet slik at de understøtter og forsterker seleksjonsprosesser som bidrar til å fremme økt kjønnsbalanse i akademia og styrke kjønnsperspektivet i forskningen. Utfordringen for Forskningsrådet er å utvikle gode mekanismer for å ivareta *både* de overordnede forskningspolitiske føringene og *samtidig* utvikle en sensitivitet for å integrere et kjønns- og likestillingsperspektiv i egne prioriteringer.

Likestilling i forskning

Mål

Forskningsrådet skal øke sin innsats og framstå som en sentral aktør for å fremme likestilling i norsk forskning.

Begrunnelse

Kunnskapsdepartementet (KD), Forskningsrådet og forskningsinstitusjonene forvalter ulike roller når det gjelder å bidra til økt likestilling i forskning. Mens departementet har et overordnet etatsstyringsansvar, og institusjonene har ansvar for utforming av egne tiltak, har Forskningsrådet et nasjonalt overgripende forskningspolitisk ansvar i kraft av sin rådgivnings- og finansieringsfunksjon. For tiden har vi en situasjon hvor flere av universitetene har "gått forbi" Forskningsrådet og framstår som mer initiativrike og offensive når det gjelder å fremme likestilling i forskning. Forskningsrådet bør styrke sin rolle, bli mer konkret og eksplisitt i sin tilnærming, og aktivt støtte opp under institusjonenes egne mål og tiltak. Alle institusjoner har imidlertid ikke kommet like langt i likestillingsarbeidet. En tydeligere innsats fra Forskningsrådet vil derfor også kunne bidra til læring og kunnskapsoverføring når det gjelder *best practice* overfor institusjoner som har kommet kortere.

I RP6 var *gender* ett av tre gjennomgående aspekter som søknader skal evalueres i forhold til. *Gender action plans* har i dette programmet vært stilt som krav til proposals

innen *Networks of Excellence* og *Integrated Projects*. Kjønnssdimensjonen skal redegjøres for i søknader. I RP7 er dette kravet bortfalt som et standardkrav til søkere. I stedet stilles det krav om *Gender action plan* for prosjekter som får støtte. Forskjellen mellom Norge og EU er at vi foreløpig bare har introdusert krav om handlingsplan i forbindelse med ett virkemiddel, Sentre for fremragende forskning (SFF), mens EU har innført kravet på bredere basis. EU ligger altså foran Norge på dette området.

Forskningsrådet integrerte et eksplisitt likestillingselement i utlysningen av nye SFF i 2005. Dette er det første forsøket de siste årene på å løfte likestillingshensynet opp og inn i en viktig satsing. Likestillingsdimensjonen ble også i forsiktig form integrert i utlysningen av Sentre for forskningsbasert innovasjon (SFI), en ordning som er rettet mot miljøer der kjønnssammensetningen ofte er svært skjev.

Utlysningen for Yngre fremragende forskere (YFF) i 2006 ble noe justert på basis av erfaringene etter første utlysning, der det ikke ble tatt hensyn til at kvinner og menn har ulike karriereløp relatert til alder. Stadiet for når en forsker er ”ung” kan være noe ulikt for kvinner og menn ut fra livsløpsforskjeller, og fagspesifikke trekk produserer ulike koblinger mellom alder og det fremragende. Justeringen medførte klart bedre søkertilfang av kvinner i siste utlysning og langt bedre kjønnssammensetning i tildelingsgruppen.

Gjennomgang av resultater av disse virkemidlene vil gi oss ny kunnskap for utforming av fremtidige tiltak, også for andre virkemidler i vår portefølje.

Ønsket om bedre kjønnsbalanse ved tildeling av nye SFF, YFF og SFI reiser i tillegg dypere og prinsipielt interessante spørsmål knyttet til forholdet mellom kjønn og kvalitet i forskning.

Generelt, og spesielt i sammenheng med tunge, kvalitetsfremmende satsninger, har Forskningsrådet behov for en bredere drøfting og spesifisering av hvilke kvalitetskriterier som skal legges til grunn for tildelinger. Til nå er begreper om og kriterier for kvalitet frikoblet fra kjønn, kjønn defineres som prinsipielt irrelevant og kommer *i tillegg til* de kvalitetsvurderinger som foretas. Det er heller ikke uvanlig at kjønn og kvalitet ses kontrært; for stor vekt på likestillingshensyn oppfattes gjerne å gå på bekostning av kvaliteten. Håndteringen av likestillingshensynet i den innledende vurderingsprosessen for nye SFF illustrerer hvilke dilemmaer som oppstår når nye, og tilsynelatende ambisiøse politiske hensyn skal integreres, men hvor disse hensynene defineres som nettopp utenforliggende det som er hovedhensynet – nemlig kvalitet.

Det er behov for økt refleksjon og bevisstgjøring omkring ulike aspekter ved kvalitetsbegrepet og hvordan disse møter krav om likestilling og kjønnssensitivitet i forskningen.

Forskningsrådet vil

- Styrke dialogen med institusjoner og forskningsmiljøer om likestilling når det gjelder rekruttering, forskningsledelse osv;
- Utvikle og konkretisere tiltak som bygger opp under institusjonenes egne mål og ambisjoner;
- Innføre krav til likestillingsplaner i satsinger og programmer;
- Integrere kjønnssdimensjonen i tiltak knyttet til MNT-satsingen;

- Identifisere styrker og svakheter ved implementeringen av likestillingshensyn i satsinger som SFF, SFI og YFF. Erfaringene oppsummeres og synliggjøres innad og utad og skal ligge til grunn for revisjon og eventuelt forbedret innsats, samt mulig overføringsverdi til andre satsinger;
- Iverksette en bredere gjennomgang/utredning av kriterier for og begreper om forholdet mellom kjønn og kvalitet;
- Tilse at prinsippet om 40/60 prosent kjønnsfordeling i styrer, komiteer og utvalg gjelder *alle* rådgivende organ, arbeidsgrupper osv.

Kjønnsperspektiver i forskning

Mål

Forskningsrådet skal bidra til integrering av kjønnsperspektiver i forskning ved opprettelse av nye programmer og satsinger og i pågående virksomhet.

Begrunnelse

Vi lever i en kjønnnet verden. Kjønn er et sentralt organiserende prinsipp i samfunnet, det eksisterer biologiske og sosiale forskjeller, og god forskning må ta hensyn til dette.

En gjennomgang av store prosjekter i RP5 utført av *Women and Science Unit* under EU-kommisjonen, viser tydelige forskningsmessige svakheter for eksempel innen medisinsk forskning som følge av at kjønnsdimensjonen ikke var godt nok ivaretatt.

I en norsk kontekst kan det også være forskningsfelt hvor kjønnsdimensjonen har relevans og betydning, uten at dette reflekteres eller tas tilstrekkelig hensyn til i Forskningsrådets programvirksomhet. Som et første skritt til mer kunnskap om dette, vil en kartlegging av hva som faktisk finnes av eksplisitt kjønnsrelevant forskning og kjønnsperspektivering i de pågående programmer og prosjekter som Forskningsrådet støtter, utenom Kjønnsforskningsprogrammet, være nyttig.

Forskningsrådet bør oppjustere egen politikk i tråd med gjeldende praksis i EU, ved å stille krav til søkere om å reflektere over mulige kjønnsdimensjoner i forskningsprosjektet. Ved opprettelse av programmer og satsinger skal mulige kjønnsperspektiver også reflekteres. Likeledes bør denne dimensjonen på en systematisk måte inngå i programevalueringene.

Det har tidligere vært foreslått at Forskningsrådet setter av egne midler for å stimulere til økt kjønnsperspektivering gjennom en egen incentivpott, for slik å gjøre det mulig å studere kjønnsperspektiver i programforskning der dette ikke er integrert i utgangspunktet. Dette forslaget bør vurderes for å bidra til at kjønnsperspektiver blir trukket inn i den faglige utformingen av et program. Hovedutfordringen må være å tilrettelegge for og stimulere til økt integrering av kjønnsperspektiver i Forskningsrådets programmer og satsninger.

Forskningsrådet vil

- Kartlegge kjønnsrelevant forskning og kjønnsperspektiver i pågående programmer og satsinger og andre virkemidler;
- Innføre krav om å reflektere kjønnsdimensjonen ved opprettelse av nye programmer og satsinger. Kjønnsdimensjonen skal også inngå i evalueringen;

- Vurdere egen incentivpott for kjønnsperspektivering for igangværende programmer og satsinger.

Intern organisering

Mål

Forskningsrådet skal organisere arbeidet med likestilling og kjønnsperspektiver i forskning som en felles og gjennomgående oppgave for hele organisasjonen.

Begrunnelse

Kjønn og likestilling representerer temaovergripende og gjennomgående perspektiver og oppgaver for alle enheter i Forskningsrådet. Dette premisset må ligge til grunn for den organisatoriske forankringen og hvordan enhetene arbeider med disse spørsmålene. Det overordnede ansvaret ligger hos Forskningsrådets øverste ledelse, mens det utøvende ansvaret også må ligge hos de fagavdelinger og enheter som blir berørt av ulike utviklingsoppgaver og tiltak innen feltet. Ressursbehov og organisering må vurderes i sammenheng.

I første omgang er det behov for å styrke koordineringsfunksjonen og faglig kompetanse i administrasjonen. At koordineringsfunksjonen er lagt til én fagavdeling, fordrer en struktur av faglige nettverk på tvers av divisjoner og fagavdelinger. Arbeidsmåtene for dette bør gjennomgås og fornyes.

En tydeligere vektlegging av koordineringsfunksjonen, og større trykk på integrering, vil kunne medføre at også andre divisjonsstyrer enn Divisjonsstyret for vitenskap bør bli involvert i vedtaksprosesser.

Forskningsrådet vil

- Foreta en vurdering av intern organisering og ressursbehov knyttet til arbeidet med likestilling og kjønnsperspektiver i forskning;
- Etablere operative og tverrgående prosjektgrupper knyttet til avgrensede oppgaver for å utvikle tiltak og styrke Forskningsrådets innsats når det gjelder likestilling og kjønnsperspektiver i forskning;
- Parallelt iverksette tiltak for kompetanseheving i administrasjon, fagkomiteer og programstyrer.

En moderne likestillingsprofil

Mål

Forskningsrådet skal styrke sin likestillingsprofil.

Begrunnelse

I tillegg til aktiv innsats for å styrke integreringen av likestillings- og kjønnsperspektivet i Forskningsrådets virksomhet generelt, er det viktig at Rådet synliggjør og markerer seg som en moderne organisasjon på likestillingsfeltet. Betydningen av ”flaggprofilering”; noe å holde opp, noe å være stolt av og knytte felles identitet til, bør ikke undervurderes. Universitetene har sine mentorprogrammer som positive identitetsskapere og likestillingsmarkører. NHO har høy profilering av sitt prosjekt *Female future*. Den positive valøren ved disse prosjektene gir eierskap og stolthet.

Forskningsrådet trenger nå å styrke egen innsats på feltet generelt og framstå normativt tydeligere utad. I den sammenhengen bør det utvikles ideer for et ”faneprosjekt”. Det bør arbeides med å styrke profileringen innad og utad, på nett og i andre sammenhenger. Årlig statistikkproduksjon, som i større grad synliggjør kjønnsfordelinger på alle fagfelt, vil gi signal om at Forskningsrådet er opptatt av disse spørsmålene. En flaggprofilering på likestillingsområdet kunne inngå som et element i den kommende formidlingspolicy.

Forskningsrådet vil

- Samarbeide med KILDEN om å styrke Forskningsrådets formidlingsprofil på kjønn og likestilling;
- Styrke kjønnsprofilen på årlig statistikkproduksjon og gjøre denne eksternt tilgjengelig på nett;
- Utvikle ideer for iverksetting av et ”faneprosjekt” for Forskningsrådet.